

در هر یک از اتاق‌های منزل
 یا محل کار مکان‌های امن را
 تعیین کنید. این مکان می‌تواند
 زیر یک میز محکم، یا کنار
 دیوار داخلی به دور از پنجره
 باشد.

**روزانه ۴۵ تا ۵۵ نفر
 در تصادفات رانندگی
 فوت می‌کنند**
 رئیس پلیس راهور ناجا گفت که سال گذشته ۱۷ هزار و ۱۳۸ نفر جان خود را در جاده‌های کشور بر اثر تصادف از دست دادند و بالغ بر ۳۶۵ هزار نفر نیز بر اثر تصادفات مجروح و معلول شدند. سردار هادیانفر با بیان این که روزانه ۴۵ تا ۵۵ نفر جان خود را بر اثر تصادف از دست می‌دهند، گفت: «بخش زیادی از این تصادفات به ناوگان عمومی بازمی‌گردد. در شرایط کنونی ۹۰ درصد حمل و نقل بار و مسافر بر روی جاده‌ها، ۷ درصد ریلی، ۲ درصد هوایی و کمتر از یک درصد نیز دریایی است.»

شهروند | هشت‌دری‌ها. حوض آبی وسط حیاط. بچه‌هایی که ظهرها در ایوان به انتظار آب‌بازی عصرانه دم حوض آرام می‌گرفتند. پدر و مادر بزرگ‌هایی که شب‌ها به پهانه شاهنامه خوانی، نوه‌ها را دور خود جمع می‌کردند. میهمانی‌های شلوغ و ساختمان‌های رنگ‌ورورفته‌ای که اصالت‌شان را از ساکنان‌شان می‌گرفتند، حالا جای‌شان را به آپارتمان‌ها و برج‌های خوش آب‌ورنگ و قدونیم‌قد داده‌اند تا دورهمی‌های شلوغ، شب‌نشینی‌های طولانی آخر هفته‌ها و پادرمیانی‌های ریش‌سفیدها و... در داستان‌های کتاب‌های قصه بچگی‌هایمان باقی بمانند. نسل امروز با خانواده کوچک خود اخت شده و تصویری از گذشته نه‌چندان دور خانواده‌های گسترده ندارد؛ نسلی که زندگی مجردی یا ازدواج دیر هنگام را رویه‌ای طبیعی در زندگی جامعه امروز می‌داند و طلاق مانند گذشتگان برایش تابو نیست و گاهی اوقات بعد از ازدواج تصمیم می‌گیرند هیچگاه بچه‌دار نشوند.

برای همین هم است که آمارها از کوچک‌شدن ۲۰ درصدی خانواده‌ها در یک‌دهه اخیر خبر می‌دهند؛ آمارهای بانک مرکزی اندازه متوسط خانواده شهرنشین ایرانی را در سال ۱۳۸۴ برابر با ۴۰۹ نفر اعلام می‌کند، عددی که در سال ۱۳۹۴ به ۳۳۸ نفر می‌رسد، یعنی کاهش دودرصدی که در یک‌دهه ۲۰ درصد کاهش را نشان می‌دهد.

گزارشی در مورد چرایی کوچک‌شدن خانواده‌های ایرانی

«تک‌والدها» خانواده‌های گسترده را می‌خورند؟

یک جامعه‌شناس: نمی‌توانیم بگوئیم جامعه تکامل بیابد و تغییر داشته باشد اما خانواده شکل گذشته خود را داشته باشد. خانواده نهادی است که با تغییرات جامعه تغییر می‌کند

**میانگین بُعد خانوار
 سرعت کمتری به خود گرفته**
 آمارها کوچک‌شدن خانواده‌های ایرانی را نشان می‌دهند؛ به‌طوری‌که گفته می‌شود از ۲۴ میلیون خانوار، خانواده‌های هسته‌ای حدود ۶۱ درصد را به خود اختصاص داده‌اند (خانواده‌ای که در آن والدین با فرزندان خود زندگی می‌کنند)، حدود چهار درصد سهم خانواده گسترده است (خانواده‌ای که در آن والدین با فرزندان ازدواج کرده و نوه‌ها زندگی می‌کنند). در این میان، خانواده‌های تک‌والد حدود ۷ درصدند (خانواده‌ای که یکی از زوجین به دلیل فوت، طلاق یا مهاجرت حضور ندارند) و حدود ۲۵ صدم درصد را خانواده فرزند سرپرست و حدود ۷ درصد را خانواده تک‌نفره تشکیل می‌دهند.

خانوار در ایران رو به کوچک‌تر شدن گذاشته اما هنوز هم اکثریت خانوارهای ایرانی را خانوارهای هسته‌ای تشکیل می‌دهند (۶۴ درصد در سال ۱۳۹۵) که در آن والدین به همراه فرزندان خود زندگی می‌کنند. از این تعداد ۲۳ درصد دارای سه فرزند و بیشتر و ۴۰ درصد آنها دو فرزند دارند. امروزه دیگر نباید انتظار داشت همچون گذشته فرزندان پس از ازدواج با والدین زندگی کنند و خانوارهای گسترده تشکیل دهند. مسائل اقتصادی خود سبب شده تا جوانان ازدواج‌شان را به تأخیر بیندازند و هم فرزندان کمتری به دنیا بیاورند. با این حال عمومیت ازدواج همچنان در سطح بالایی است و همان‌گونه که نتایج مطالعات مختلف هم نشان داده، میانگین تعداد فرزندان حدود دو فرزند است.

خانوارها به افراد بالای ۵۰ سال تعلق دارد و عمده افزایش مشاهده شده هم مربوط به افراد سالخورده است. در واقع برخلاف کشورهای غربی، سهم خانوارهای تک‌نفره جوان در کشور بسیار اندک است و بیشتر آنان هم به دلایلی همچون تحصیل یا کار در شهرهایی غیر از محل تولد خود، در خانوارهای تک‌نفره ساکن شده‌اند.

رئیس موسسه مطالعات جمعیتی کشور تأثیر خانوارهای تک‌والد را در کاهش اندازه خانواده چشمگیر نمی‌داند: «آمارها نشان می‌دهد که سهم خانوارهای تک‌والد در اوایل دهه ۶۰ حدود ۶ درصد بوده که این رقم در سال ۱۳۹۵ اندکی بالاتر از ۸ درصد است. این خانوارها به دو دسته پدر و مادر و تقسیم می‌شوند که افزایش مشاهده شده بیشتر مربوط به خانوارهای مادر و والد است که خود می‌تواند دو دلیل عمده داشته باشد: نخست این که تفاوت‌ها در امید به زندگی مردان و زنان و بالاتر بودن امید به زندگی زنان سبب شده تا تعداد مادران بیهو بیشتر باشد، بنابراین همراه با افزایش امید به زندگی، تعداد خانوارهایی که مادر بیهو در آن سرپرست خانوار باشد، هم افزایش پیدا کرده است. دوم این که شناسن ازدواج مجدد برای مردان بیشتر از زنان است؛ بنابراین احتمال این که زنان پس از طلاق همچنان مطلقه باقی مانده و سرپرست خانوار باشند، بیشتر است.» رئیس انجمن جمعیت‌شناسی ایران ادامه می‌دهد: «بُعد

می‌کند. در سال ۱۳۶۳ حدود ۱۶ درصد خانوارهای کشور از نوع گسترده بودند، در حالی که سهم این خانوارها در سال ۱۳۹۵ تنها ۶ درصد بوده است.» او ادامه می‌دهد: «تأثیر این رفتار را همچنین می‌توان در سهم خانواده‌هایی دید که در آن والدین به تنهایی زندگی می‌کنند. سهم این خانوارها در سال ۱۳۹۵ حدود ۱۳/۵ درصد بوده که ۶۰ درصد آنها زوج‌های بالای ۵۰ سال بودند و این افراد همان والدینی‌اند که فرزندان‌شان پس از ازدواج دیگر با آنها زندگی نمی‌کنند.»

عباسی‌شوازی معتقد است که سهم خانوارهای تک‌نفره در جامعه رو به افزایش است و ادامه می‌دهد: «هر چند هنوز هم سهم اندکی در کل خانوارها را به خود اختصاص داده‌اند. در اوایل دهه ۶۰ حدود ۵۵ درصد خانوارها تک‌نفره بودند و در سال ۱۳۹۵ این رقم به ۷ درصد رسیده است. نکته بسیار مهم این است که بیشتر این

حالا محمدجلال عباسی‌شوازی، استاد جمعیت‌شناسی دانشگاه تهران، در گفت‌وگو با «شهروند» کوچک‌شدن خانواده‌ها را وابسته به دلایل متعددی می‌داند و می‌گوید: «کاهش باروری، مهاجرت و شهرنشینی، تغییر سبک‌های زندگی جوانان و شیوه سکونت آنان، تغییر در نگرش‌های افراد به خانواده، به تأخیر انداختن ازدواج، مشکلات اقتصادی، بیکاری و... دلایلی‌اند که دست به دست هم می‌دهند تا خانواده‌ها کوچک شوند؛ اگرچه توجه به این نکته مهم است بلکه سهم این عوامل به یک اندازه نبوده و این عوامل از یکدیگر تأثیر می‌پذیرند.» کاهش قابل توجه باروری در دهه‌های اخیر در ایران و تأثیر آن بر میزان رشد، ترکیب و ساختار جمعیت کشور موضوع مهمی است که در سال‌های اخیر باعث تغییر سیاست‌های جمعیتی کشور شده؛ تغییرات مختلف نگرشی در زمینه مسائل باروری، ازدواج و خانواده در مسیر گذر اجتماعی در دهه‌های اخیر در ایران باعث شده تا شاهد تحولات گسترده‌ای در این حوزه باشیم. عباسی‌شوازی در بحث کاهش باروری می‌گوید: «کاهش باروری یکی از دلایل کوچک‌شدن خانواده‌هاست. میزان باروری کل در اوایل دهه ۶۰ اندکی بیش از ۶ فرزند بوده؛ در حالی که این میزان در چندسال اخیر به حدود دوفرزند رسیده است. آمارها نشان می‌دهد در دهه ۶۰ حدود ۷۰ درصد خانواده‌ها سه فرزند و بیشتر داشتند، در حالی که این رقم امروزه به نزدیک ۲۳ درصد رسیده، البته در علل کاهش تعداد فرزندان دلایل زیادی وجود دارد که در تحقیقات و گزارش‌های مختلف به تفصیل بررسی شده است. مهاجرت‌های روستا-شهری و میزان بالای شهرنشینی و الزامات سکونتی آن هم در تغییر و کوچک‌شدن اندازه خانوار موثر بوده است.»

خانوار در ایران رو به کوچک‌تر شدن گذاشته اما هنوز هم اکثریت خانوارهای ایرانی را خانوارهای هسته‌ای تشکیل می‌دهند (۶۴ درصد در سال ۱۳۹۵) که در آن والدین به همراه فرزندان خود زندگی می‌کنند. از این تعداد ۲۳ درصد دارای سه فرزند و بیشتر و ۴۰ درصد آنها دو فرزند دارند. امروزه دیگر نباید انتظار داشت همچون گذشته فرزندان پس از ازدواج با والدین زندگی کنند و خانوارهای گسترده تشکیل دهند. مسائل اقتصادی خود سبب شده تا جوانان ازدواج‌شان را به تأخیر بیندازند و هم فرزندان کمتری به دنیا بیاورند. با این حال عمومیت ازدواج همچنان در سطح بالایی است و همان‌گونه که نتایج مطالعات مختلف هم نشان داده، میانگین تعداد فرزندان حدود دو فرزند است.

و همان‌گونه که نتایج مطالعات مختلف هم نشان داده، میانگین تعداد فرزندان حدود دو فرزند است. آینده‌های شاید بدون خانواده

خانواده گسترده، خانه‌های حیاط‌دار و بزرگ‌شدن در

جدول درصد توزیع خانوارها بر حسب تعداد افراد خانواده شهری طی ۱۰ سال

رئیس انجمن جمعیت‌شناسی ایران ادامه می‌دهد: «بُعد

تعداد افراد خانواده	۸۷	۸۸	۸۹	۹۰	۹۱	۹۲	۹۳	۹۴	۹۵	۹۶
یک‌نفر	۵.۳	۵.۸	۶.۶	۵.۷	۶.۴	۶.۰	۶.۴	۶.۹	۶.۷	۷.۶
دو نفر	۱۳.۸	۱۵.۲	۱۴.۳	۱۷.۵	۱۷.۹	۱۸.۰	۱۸.۲	۱۹.۱	۲۰.۱	۲۰.۵
سه نفر	۲۲.۸	۲۳.۷	۳.۴۲	۲۷.۸	۲۸.۰	۲۷.۴	۲۷.۶	۲۸.۱	۲۸.۶	۲۸.۵
چهار نفر	۲۸.۴	۲۷.۸	۲۸.۸	۲۸.۲	۲۸.۸	۲۹.۸	۳۰.۱	۲۹.۰	۲۹.۴	۲۸.۹
پنج نفر	۱۶.۱	۱۵.۴	۱۵.۳	۱۲.۸	۱۲.۰	۱۲.۳	۱۱.۵	۱۱.۴	۱۰.۹	۱۰.۵
شش نفر	۷.۸	۶.۹	۶.۴	۴.۸	۴.۳	۴.۰	۳.۸	۳.۷	۳.۸	۲.۷
هفت نفر	۳.۲	۳.۰	۲.۶	۲.۰	۱.۶	۱.۶	۱.۴	۱.۲	۰.۹	۰.۹
هشت نفر	۱.۶	۱.۳	۱.۰	۰.۶	۰.۵	۰.۴	۰.۶	۰.۴	۰.۳	۰.۲
۹ نفر	۰.۶	۰.۵	۰.۴	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۲	۰.۱	۰.۲	۰.۱
۱۰ نفر و بیشتر	۰.۴	۰.۴	۰.۳	۰.۳	۰.۲	۰.۲	۰.۲	۰.۱	۰.۱	۰.۱

کنار پدر و مادر بزرگ‌ها بخشی از تاریخ زندگی اجتماعی ایران است؛ دوره‌ای که بچه‌ها قرار بود عصای پیری باشند و در کودکی هم‌بازی هم و در بزرگسالی پشتیبان خواهر و برادرها اما در گذر زمان این تعاریف تغییر پیدا کردند و تعداد فرزندان خانواده‌ها نسل به نسل کم شد تا جایی که حالا از خانواده‌های هسته‌ای، تک‌والد، خانواده‌های تک‌نفره صحبت به میان می‌آید. افسر افشار نادری، جامعه‌شناس در گفت‌وگو با «شهروند» خانواده‌های هسته‌ای را بخشی از واقعیت جوامع شهرنشینی امروز می‌داند: «خانواده گسترده بحثی تاریخی است و جامعه دیروز ایران آن را به خود می‌دید؛ اما دست‌خوش روند تکامل تاریخی شد و به سمت خانواده هسته‌ای رفت. خانواده هسته‌ای خانواده‌ای است که یک نسل در یک خانه با هم زندگی می‌کنند در حالی که خانواده گسترده سه نسل را به خود می‌دید؛ خانواده‌ای که سال‌هاست آن را نداریم و موجودیتش به روستاها منتهی می‌شود؛ چون ضرورت زندگی روستایی خانواده گسترده را ایجاد می‌کند.»

افشار نادری همه ابعاد زندگی اجتماعی را در گسترش خانواده‌های هسته‌ای دخیل می‌داند: «خانواده امروزی با مشکلات اجتماعی، اقتصادی و... روبه‌رو است. شرایط مسکن و هزینه تأمین آن با گذشته تفاوت چشمگیری داشته و حتی ابعاد خانه‌ها هم دچار تغییر شده تا جایی که در آگهی‌های فروش و اجاره متراژ خانه‌ها ۵۰-۶۰ متری است، به‌واقع در چنین شرایطی آیا می‌توان به خانواده گسترده دیروز اندیشید؟» این جامعه‌شناس صحبت از کوچک‌شدن خانواده بدون در نظر گرفتن روند تکامل تاریخی را رویه‌ای درست نمی‌داند و ادامه می‌دهد: «کوچک‌شدن خانواده‌ها در حالی به عنوان پدیده‌ای که نظام خانواده را تحت الشعاع قرار می‌دهد، مطرح می‌شود که روند تکامل تاریخی از نظر ما دور می‌ماند. نمی‌توانیم بگوئیم جامعه تکامل بیابد و تغییر داشته باشد اما خانواده شکل گذشته خود را داشته باشد. خانواده نهادی است که با تغییرات جامعه تغییر می‌یابد.»

سازمان ملل متحد در سال ۱۹۹۴ خانواده را چنین تعریف کرده است: «خانواده یا خانوار به گروه دو یا چند نفره‌ای اطلاق می‌شود که با هم زندگی می‌کنند؛ درآمد مشترک برای غذا و دیگر ضروریات زندگی دارند و از طریق خون، فرزندخواندگی یا ازدواج با هم نسبت دارند.» اما جوامع امروزی با اشکال مختلف خانواده‌ها روبه‌رو هستند و آنها را بخشی از واقعیت مدرنیته می‌دانند، اشکالی که تا حدودی در جوامع پذیرفته شده‌اند یا به مرور زمان این انتظار می‌رود، قابل پذیرش شوند. افشار نادری می‌گوید: «خانواده هسته‌ای نشانه توسعه است؛ توسعه یعنی اهمیت دادن

به کیفیت زندگی. در گفتن از خانواده و مسائل مرتبط با آن باید واقع‌بین بود و همه ابعاد را با میزان اهمیت و تأثیرگذاری که دارند، باید مدنظر قرار داد. فردگرایی در جامعه نهادینه شده و نسبت به گذشته افراد اهمیت بیشتری به خود و خواسته‌های‌شان می‌دهند و این بخشی از واقعیت جوامع امروزی است و این که هر فردی حق زندگی دارد بنابراین باید راحت زندگی کنند، سرلوحه زندگی بخش قابل‌ملاحظه‌ای از جامعه است.»

این جامعه‌شناس خانواده‌های تک‌والد را خطری بر نظام خانواده می‌داند و می‌گوید: «شکل‌های جدیدی از خانواده که در جامعه به چشم می‌خورد؛ اگر چه آمار دقیقی هم از آنها در دست نیست و با وجود این نظام خانواده را به خطر می‌اندازند. به نظر می‌رسد تا به امروز تنها از خانواده و شکل‌های مختلف آن و تهدیدهایی که متوجه جامعه می‌کنند، صحبت شده در حالی که شاید راه درست و منطقی این باشد که همه ابعاد را در کنار خانواده واکاوی کرده؛ واکاوی این که هر کدام از این موارد چرا به وجود می‌آیند و چطور می‌توان به شیوه درست و اصولی با آن مقابله کرد. واقعیت امر این است که تنها تکوین مسائلی نمی‌تواند راه‌برون رفت از آن باشد، به‌خصوص در مورد مسائلی که اجتماع را تحت‌الشعاع قرار می‌دهند. خانواده نهادی اجتماعی است و به راحتی نمی‌توان از کنار مسائل دخیل در آن گذشت؛ به عنوان مثال نمی‌توان با وام ۲۰ میلیون‌ی ازدواج، جوانان را به ازدواج تشویق کرد؛ وامی که در یک بازه زمانی باید بازپرداخت شود؛ واقعیت امر این است که اگر دولت‌ها نسبت به بهبود شرایط اجتماعی اهمیت ندهند، آینده‌ای را می‌توان به تصویر کشید که خانواده در ایران از بین می‌رود.»